

Ба Шӯрои диссертатсионии 6D-KOA.029
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри
Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗ

**ба диссертатсияи Данаева Камола Холматовна дар мавзӯи «Таъсири
чаҳонишавӣ ба равандҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон дар
шароити муосир» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои
фалсафа аз рӯйи ихтисоси 09.00.11 – фалсафаи иҷтимоӣ**

Диссертатсияи Данаева Камола Холматовна дар мавзӯи «Таъсири
чаҳонишавӣ ба равандҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон дар
шароити муосир») ба мавзӯи мубрами чаҳони муосир бахшида
шудааст. Чаҳонишавӣ як раванди наздикшавии иҷтимоӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ,
сиёсӣ ва ғайра мебошад, ки имрӯз дар тамоми чаҳон ҷараён дорад ва ба
тамоми давлатҳо таъсир мерасонад. Албатта омили асосии чаҳонишавӣ пеш
аз ҳама тичорати байналмилалӣ мебошад, ки барои аксари иштирокчиёни
бозори чаҳонӣ судманд аст. Аммо дар баробари ин дар дигар соҳаҳои ҳаёти
инсонӣ ҳамгирӣ ва муттаҳидшавӣ низ ба назар мерасад.

Аҳамияти таҳқиқоти масъала. Таърихи маълум аст, чаҳонишавӣ
якҷанд ҷанбаҳои дорад: иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, иттилоотӣ,
экологӣ ва ғайра. Дар кулли самтҳои чаҳонишавӣ таҳқиқотҳои зиёде ба
анҷом расонида шуданд. Бо вуҷуди ин, ҷанбаи иҷтимоӣ-фарҳангии
чаҳонишавӣ падидаи камтар омӯхташудаи он бокӣ мемонад. Чаҳонишавӣ, ки
аз нуқтаи назари иҷтимоӣ-фарҳангӣ баррасӣ мешавад, ҳамчун ташаккули
тадриҷии таҳаввулоти фарҳанги умумибашарӣ, ки бо аз байн рафтани
хусусиятҳои мавҷудаи миллӣ ва фарҳангӣ алоқаманд аст, амал мекунад.

Ҳамзамон, муҳаккикон ба сифати зухуроги объективи равандҳои
чаҳонишавӣ ба якрағии рӯзафзуни молҳои истеъмолӣ дар бозори чаҳонии
мол, муомилот, паҳншавии қолабҳои рафторӣ, стандартикунонии малака ва
усулҳои фаъолияти касбӣ, универсализатсияи шаклҳои робитаи одамон
илпора мекунад. Тоҷикистон низ аз равандҳои чаҳонишавӣ бархурдор аст ва
таъсири он ба кулли соҳаҳои ҳаёти ҷомеаи тоҷик таъсиррасон мебошад.
Албатта чаҳонишавии иҷтимоӣ-фарҳангӣ пеш аз ҳама бо воситаи фазои
иттилоотӣ ба дилхоҳ ҷомеа иртибот пайдо мекунад. Озодии фарҳангӣ,
ғуноғунии фарҳангӣ, имкони такрор ва паҳн намудани моделҳои иҷтимоӣ-
фарҳангӣ аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар бораи ташаккули механизмҳои

мубодилаи ҷаҳонии захираҳои рушди олами муосир андеша намоем. Барои фаҳмидани моҳияти ҷаҳонишавии иҷтимоӣ-фарҳангӣ таҳлили механизмҳои он муҳим аст. Раванди умумии ҷаҳонишавии иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ба назари мо, метавонад ба сиёсати иҷтимоӣ-фарҳангии Тоҷикистон таъсири худро расонад. Дар ин самт омӯхтани дараҷаи таъсири ҷаҳонишавӣ ба муҳити иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи тоҷик, таъсири он ба тағйирёбии тамоюлҳои арзишӣ, коркарди шаклҳои мувофиқи рушди иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи тоҷик дар даврони ҷаҳонишавӣ хеле муҳим аст. Аз ин лиҳоз диссертатсияи Данаева К.Х. ба мавзӯи хеле муҳими таҳқиқот барои илмҳои фалсафа маҳсуб мешавад ва аввалин иқдом дар таҳқиқоти ватанӣ ба шумор меравад.

Мазмун мухтасари таҳқиқот. Дар боби якуми диссертатсияи Данаева К.Х. ,ки аз ду параграф иборат аст, асосҳои назариявӣ-методологии таҳқиқи таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ ба фазои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаҳои муосир мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Диссертант дар параграфи якуми боби якум ба таҳлили дидгоҳҳои назариявӣ оид ба омӯзиши зуҳури равандҳои ҷаҳонишавӣ дар ҳаёти иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаҳои муосир машғул шудааст. Дар натиҷаи таҳлили дидгоҳҳои мухталифи ҷаҳонишавӣ муҳаккиқ ба хулоса меояд, ки “он раванди объективӣ, универсалӣ аст ва раванди ба табиати иҷтимоии инсон хоси муттаҳидсозии одамон ба ҷомеаи ҷаҳонӣ мебошад, ки дар он ҳама зерравандҳои ба ин раванд ҳамроҳ хусусиятҳои ҷаҳонӣ пайдо мекунанд (иктисоди ҷаҳонӣ, идоракунии ҷаҳонӣ, ниҳодҳои молиявии ҷаҳонӣ вағ.).

Дар марҳилаи кунунӣ ҷаҳонишавӣ ҳамчун раванди объективӣ дар се шакл амалӣ карда мешавад: ташаккули низоми ҷаҳонӣ (шабака), глобализм ва ҳамгирӣ. Ҳамаи ин роҳҳо мувозӣ ва ҳамзамон мавҷуданд, ки се масири воқеии хуруҷи инсониятро дар маҷмӯъ аз раванди муосири гузариш нишон медиҳанд. Мисли ҳама гуна масиру самт, онҳо бениҳоят абстракт мебошанд ва бо ғуноғунии раванди гузариш, аз ҷониби муҳаккиқон чунин мушаххас шудаанд: амалҳои субъектҳо, имконияти рӯйдодҳо, рақобати шаклҳои пайдошаванда ва қобилияти шаклҳои кӯҳна.”(С.41)

Диссертант дар параграфи дуюми боби якум шароит ва омилҳои ташаккули муҳити иҷтимоӣ фарҳангиро вобаста ба равандҳои ҷаҳонишавӣ пажӯҳиш намудааст. Ба ақидаи муаллиф “ба ҳам омадан ва рушди якдигарро нурра гардонидани равандҳои ҷаҳонӣ дар соҳаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илмӣ, экологӣ ва ғ. дар навбати беихтиёр ба падидаҳои фарҳангӣ низ таъсир мерасонанд. Маҳз натиҷаи ҳамин аст, ки дар айни замон, аз як тараф, муносибатҳои иҷтимоӣ-фарҳангии байни тамаддунҳо, кишварҳо ва халқҳои ғуноғун тавсеа меёбанд, ки ин ба густариш ва тақвияти мубодилаи иттилоотии байни ҷомеаҳо мусоидат мекунанд. Дар доираи ин мубодила,

ганигардони мутақобилаи майлони ғарбгарой ва шаркгарой низ ба назар мерасад. Аз тарафи дигар, суръату миқёси мубодилаи иҷтимоиву фарҳангии байни тамаддунҳо (ва ҷомеаҳо)-и намуд ва сатҳҳои гуногуни рушд на танҳо ба «наздикшавии» кишварҳои аз ҷиҳати техникиву иқтисодӣ қафмонда ба давлатҳои пешқадам мусоидат мекунад, балки ба якрангии фарҳангӣ, нопадид шудани хусусияти миллӣ ва хувият оварда мерасонад”.(С.43).

Дар ҳақиқат ҷаҳонишавии иҷтимоӣ-фарҳангӣ як падидаи пурихтилоф аст, ки барои давлатҳои миллӣ ҳам таъсири мусбат ва ҳам таъсири манфӣ расонида метавонад. Аз ин лиҳоз диссертант тавонистаст ҳам паҳлуҳои мусбат ва ҳам паҳлуи манфии ҷаҳонишавии иҷтимоӣ -фарҳангиро дар ин параграф ба як маҳорати баланди илмӣ таҳқиқ намояд.

Дар боби дуюми диссертатсия Данаева К.Х. таъсири ҷаҳонишавиро ба тағйирёбии фазои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон таҳқиқ намудааст.

Параграфи якуми боби дуюми диссертатсияи Данаева К.Х. ба паҷуҳиши хусусиятҳои иҷтимоӣ-фарҳангии инкишофи ҷомеаи Тоҷикистон дар шароити муосир бахшида шудааст. Мувофиқи нуқтаи назари муҳаққиқ “омӯзиши соҳаи иҷтимоӣ фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон дар раванди ҷараёни инкишофи муосири таърихӣ моро ба хулосае меорад, ки равандҳои навсозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти бисёрҷониба дорад. Фарҳанги мо барои таъсири мутақобилаи ҳам Ғарб ва ҳам Шарк боз аст.

Вобаста ба ин таъкид намудан ҷои аз аст, ки мафҳумҳои Ғарб ва Шарк на ба маънои ҷугрофӣ, балки ҳамчун низомҳои муҳталифи иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ки дорони меъёрҳо, арзишҳо ва намунаҳои рафтори муҳталиф ҳастанд, фаҳмида мешавад. Таърихи инсонияти гуногун аст, ки вобаста ба иқлим, фазои иҷтимоӣ- сиёсӣ, зарфияти инсонӣ мардуми Шарқу Ғарб масирҳои гуногуни рушдро интихоб карданд. Аммо новобаста ба ин вижагиҳо, дар натиҷаи мубодилаи тичоратӣ раванди интиқоли фарҳангҳо ҳам сурат мегирифт ва намояндагони миллатҳои гуногун барои ҳамзистии ба ҳам мутобиқ мегардиданд. Таҷрибаи мутобиқати халқову фарҳангҳо барои идомаи ҳамзистии осоишта имрӯз ҳам мубрам аст.”(С.78)

Дар параграфи дуюми боби дуюм диссертант таъсири ҷаҳонишавиро ба тағйирёбии тамоюлҳои арзишӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон таҳқиқ намудааст. Ба андешаи муаллиф “дар раванди таҷаҷҷули давлатдорӣ миллӣ дар Тоҷикистон, ки баъди ба даст овардани соҳибхитиёрии давлатӣ фароҳам шуд, арзишҳои ба миён омаданд, ки густариши онҳо ба дурнамои рушди миллӣ иртиботи қавӣ дорад. Эъломи бунёди давлати демократӣ ва қабули Конститутсия дар чунин рӯҳия Тоҷикистонро ба низоми муосири арзишҳои умумиҷаҳонӣ ворид намуд, ки дар натиҷа мафҳумҳои «соҳибхитиёри»,

«демократия», «чомеаи шаҳрвандӣ», «тахаммулпазирӣ» ва ғайра дар афкори чамъиятӣ қой гирифт.

Анъанаҳои демократия барои мардуми мо бегона нестанд, гузашта аз ин, онҳо ба мохияти ҳаёти он хосанд. Таъмини баробарии шаҳрвандон, кафолати ҳуқуқҳои иҷтимоӣ, алахусус ҳуқуқи таҳсил, эҷодкорӣ, озодии виҷдон ва суҳан, тандурустӣ, амнияти иҷтимоӣ, моликият ва мерос, ташкили оила, манзил, истироҳат заминаи бозғатимоди демократикунони ҳаёти иҷтимоии чомеаи тоҷик мебошанд.”(С.108-109)

Параграфи сеюми боби дуюм ба таҳлили раванди ҷустуҷӯи навъи миллии инкишофи иҷтимоӣ-фарҳангии чомеаи Тоҷикистон дар даврони ҷаҳонишавӣ бахшида шудааст. Ба ақидаи муаллиф “чомеаи Тоҷикистон дар масири нави таърихи худ – таҳкими истиқлоли давлатӣ, суботи сиёсӣ ва тақвияти ваҳдати милли қарор дорад. Дар назди чомеаи тоҷик вазифаи масъул, яъне эъмори давлати миллии муктадир, рушдбанда ва ҳаматарафа рақобатпазир гузошта шудааст. Дар ин самт бешубҳа қорҳои зиёде бояд ба анҷом расонида шаванд. Пеш аз ҳама пойдевори ғоявӣ-назариявии фарҳанги маънавии милли бояд ташаккул ёбад ва навҳои рушди иқтисодӣ, иҷтимоӣ фарҳангӣ бо дар назардошти раванди ҷаҳонишавӣ қорқард шаванд. Ҷаҳонишавӣ азбаски падидаи фаромиллӣ аст, ба ҳама ҷанбаҳои ҳаёти инсон таъсири ҳудро мерасонад. Низоми фарҳанг, маориф, илм, иқтисодиёт, тиҷорат ва тандурустии милли дар зери таъсири раванди ҷаҳонишавӣ ба тағйирот дучор гашта дигаргун (трансформатсия) мегарданд, зеро дар фазои ҷаҳонишавӣ бояд рақобатпазир бошанд.”(С.150)

Сатҳи эътимоднокии ҳулосаю пешниҳод ва баррасии илмии масъала. Дар омӯзиши масъалаи таҳқиқшаванда муаллиф аз методҳои гуногуни илмҳои фалсафа ба тавре васеъ истифода бурдааст ва риояи қатъии принсипи умумиилмии объективият дар раванди таҳқиқот назаррас аст.

Яке аз паҳлӯҳои мусбати диссертатсия аз он иборат аст, ки муаллиф тавонистааст таъсири ҷаҳонишавиро ба равандҳои иҷтимоӣ-фарҳангии чомеаи Тоҷикистон дар шароити муосир аз нуқтаи назари назариявӣ ва методологӣ бо истифода аз таҷрибаҳои мавҷудаи илмӣ-амалӣ ва далелҳои рақнопазир дақиққорона таҳлил ва баррасӣ намояд.

Мафҳуми равандҳои иҷтимоӣ-фарҳангии чомеаи Тоҷикистон мафҳуми қалидии таҳқиқоти Данаева К.Х. ва умуман ҷавҳари диссертатсия мебошад. Ба докторант муяссар гаштааст, ки таснифу таърифи муаллифии ҳудро оид ба ин мафҳум пешниҳод намояд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот ва сатҳи эътимоднокии онҳо.

Диссертатсияи Данаева К.Х., ба назари мо, яке аз аввалин корҳои мебошад, ки таъсири ҷаҳонишавиро ба равандҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон дар шароити муосир бо таври комплексӣ ва дар ҷаҳорҷӯбаи илмҳои фалсафӣ таҳқиқ кардааст. Муаллиф дар асоси баррасӣ ва таҳқиқи амиқи раванди ҷаҳонишавии иҷтимоӣ-фарҳангӣ шакли миллии рушди иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи тоҷикро пешниҳод намуда, бо ин восита яке аз масъалаҳои муҳимми назариявиро барои илми муосири тоҷик ҳал намуд. Яъне дар диссертатсия бори аввал дар илми фалсафаи иҷтимоӣ ваъ дурнамои рушди иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи тоҷик дар қаринаи раванди ҷаҳонишавӣ таҳлил шудааст, ки шинохти беҳтар ва илмӣ онро ифода мекунад.

Яке аз навоариҳои таҳқиқоти Данаева К.Х. аз он иборат мебошад, ки дараҷаи таъсири ҷаҳонишавӣ ба тағйирёбии майлони арзишии ҷомеаи Тоҷикистон таҳқиқ гардида, хусусияти таъсири ҷаҳонишавии иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба тағйироти ҳаёти маънавии ҷомеаи Тоҷикистон баррасӣ гардид, ки он арзиши илмӣ-амалӣ таҳқиқотро ба маротиб баланд бардоштааст.

Дар пешниҳодҳои мушаххаси муаллифи диссертатсия қайд мегардад, ки дар марҳилаи кунунии тамоюлоти ҷаҳонишавии иҷтимоӣ-фарҳангӣ рушди устувори иҷтимоӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд тавассути таҷдиди инфрасохтор, таҳкими заминаи рақобатпазири моддӣ-техникӣ, тарбияи кадрҳои соҳа ва ба ин васила мусоидат намудан ба раванди эҷодиёти халқ, татбиқи самарабахши перӯи фарҳангӣ ва маънавии афроди ҷомеа татбиқ карда шавад.

Камбудии диссертатсия. Дар баробари дастовардҳо дар диссертатсия ба назари мо чунин камбудии норасоӣҳо ба ҷашм мерасанд:

1) Агар дар раванди таҳқиқот аз адабиёти навини муҳаққиқони Шарк оид ба ҷаҳонишавӣ бештар истифода мегардид, мазмуни диссертатсия боз ҳам беҳтар мегардид.

2) Имрӯз вобаста ба набарди ҷуршиддати геополитикӣ байни Ғарб ва Россия падидаи деглобализатсия, хусусан дар иқтисоди ҷаҳонӣ, хеле мубрам шуда истодааст. Агар дар диссертатсия ин падида низ баррасӣ мегардид, ба маънафии кор буд.

3) Дар диссертатсия баъзе ибораҳо истифода мешавад, ки ба фикри ман бояд каме шарҳу эзоҳ мегардиданд, ба мисли “империализми фарҳангӣ”, “фарҳанги таҷовузкори буржуазӣ” ва ғ.

Мутобиқати диссертатсия ба меъёрҳои муқарраршуда. Диссертатсияи Данаева К.Х. қариб илмӣ ба таври мустакилона анҷомёфта мебошад, ки аз рӯи сохтор тибқи талаботи муқарраршуда омода гардидааст.

Адабиёти истифодашуда ба масъалаи таҳқиқшаванда робитаи бевосита дорад. Диссертатсия аз рӯи мазмуну мӯҳтаво ба ихтисоси интихобшуда пурра мутобиқат мекунад. Автореферати диссертатсия ва корҳои илмие, ки дар мавзӯи таҳқиқот ба ҷоп расидаанд, мазмуни таҳқиқоти диссертатсиониро ба пуррагӣ инъикос менамоянд.

Дар умум кори диссертатсионии Данаева Камола Холматовна дар мавзӯи **“Таъсири ҷаҳонишавӣ ба равандҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон дар шароити муосир»** ба талаботи пешбининамудаи бандҳои дахлдори “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021 №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он Данаева Камола Холматовна сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзодии илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 09.00.11 - фалсафаи иҷтимоӣ мебошад

Хайдаров Рустам Ҷурабоевич,

доктори илмҳои фалсафа,
муовини Директори Институди фалсафа,
сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ
31 октябри 2022, ш. Душанбе

Имзои Хайдаров Рустам Ҷурабоевичро **тасдиқ мекунам!**

Нозири калони Шӯъбаи кадрҳои ИФСҲ АМИТ **Шозедов Х.Н.**

